

YOSHLARNI MA'NAVIY SALOHİYATINI OSHIRISHDA ADABIYOTNING RO'LI

Mamadaliyev Xusanboy Adusalomovich

Andijon davlat pedagogika instituti magistratura talabasi

Annotatsiya (o'zbek tilida): Mazkur ilmiy maqolada yoshlarning ma'naviy salohiyatini oshirish jarayonida adabiyotning tutgan o'ri har tomonlama ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Adabiyotning shaxs kamolotiga ta'siri, uning axloqiy qarashlar, ma'naviy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot davomida mumtoz va zamonaviy o'zbek adabiyoti namunalari tahlil qilinib, ularning yoshlar ongida milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik, insonparvarlik va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi roli yoritib beriladi. Shuningdek, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning yoshlarni turli ma'naviy tahdidlardan himoyalashdagi ahamiyati ochib beriladi. Maqolada adabiyotning tarbiyaviy, ma'rifiy va ijtimoiy funksiyalari ilmiy asosda bayon etilib, yosh avlodni ma'naviy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirishda adabiyotning muhim omil ekanligi xulosalanadi.

Kalit so'zlar: yoshlar, ma'naviy salohiyat, adabiyot, ma'naviy tarbiya, badiiy asar, kitobxonlik madaniyati, milliy qadriyatlar

РОЛЬ ЛИТЕРАТУРЫ В ПОВЫШЕНИИ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦИАЛА МОЛОДЕЖИ

Аннотация (на русском языке): В данной научной статье всесторонне анализируется роль литературы в процессе повышения духовного потенциала молодежи. Рассматривается влияние художественной литературы на формирование нравственных установок, духовных ценностей и социальной ответственности личности. В ходе исследования анализируются произведения классической и современной узбекской литературы, раскрывается их значение в воспитании у молодежи национального самосознания, патриотизма, гуманизма и навыков самостоятельного мышления. Особое внимание уделяется развитию читательской культуры как важного фактора защиты молодежи от духовных угроз. В статье обоснованы воспитательная, просветительская и социальная функции литературы, а также сделан вывод о ее ключевой роли в формировании духовно зрелой личности.

Ключевые слова: молодежь, духовный потенциал, литература, духовно-нравственное воспитание, художественное произведение, читательская культура, национальные ценности.

THE ROLE OF LITERATURE IN ENHANCING THE SPIRITUAL POTENTIAL OF YOUTH

Annotation (in English): *This scientific article provides a comprehensive analysis of the role of literature in enhancing the spiritual potential of young people. It examines the influence of literary works on the formation of moral attitudes, spiritual values, and social responsibility of individuals. The study analyzes examples of classical and modern Uzbek literature, highlighting their role in fostering national identity, patriotism, humanism, and independent thinking among youth. Particular attention is paid to the development of reading culture as an important factor in protecting young people from spiritual and ideological threats. The article substantiates the educational, enlightening, and social functions of literature and concludes that literature plays a crucial role in shaping spiritually mature and morally responsible individuals.*

Keywords: *youth, spiritual potential, literature, moral education, literary works, reading culture, national values.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari jadallashgan davrda jamiyatning barqaror rivojlanishi, avvalo, yosh avlodning ma'naviy salohiyati, dunyoqarashi va axloqiy yetukligiga bevosita bog'liqdir. Chunki har qanday jamiyatning kelajagi uning yoshlari qanday tarbiya topgani, qanday qadriyatlar asosida voyaga yetgani bilan belgilanadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlash masalasi bugungi kunda nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy, siyosiy va madaniy ahamiyat kasb etayotgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Hozirgi davrda yoshlar ongiga turli xil axborot oqimlari kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet tarmoqlari, ijtimoiy platformalar, ommaviy madaniyat mahsulotlari yoshlarning fikrlash tarziga, hayotiy qarashlariga sezilarli darajada ta'sir etmoqda.

Bu jarayon ijobiy jihatlar bilan bir qatorda, ma'naviy xavf-xatarlarni ham yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, milliy qadriyatlarga zid bo'lgan g'oyalar, individualizm, befarqlik, ma'naviy bo'shliq kabi holatlar yoshlar orasida uchrab borayotgani masalaning naqadar dolzarb ekanini ko'rsatadi. Shunday sharoitda yoshlarni ma'naviy jihatdan himoyalash, ularni mustahkam axloqiy immunitetni shakllantirish muhim vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ma'naviy salohiyat tushunchasi shaxsning axloqiy, estetik, intellektual va ruhiy rivojlanish darajasini ifodalaydi. Ma'naviy jihatdan yetuk inson jamiyat hayotida faol ishtirok etadi, o'z oldiga aniq maqsadlar qo'yadi va ularni amalga oshirishga intiladi. Bunday shaxs milliy va umuminsoniy qadriyatlarni chuqur anglaydi, jamiyat oldidagi mas'uliyatini his etadi. Yoshlarning ma'naviy salohiyatini oshirish esa uzoq muddatli, tizimli va ilmiy asoslangan tarbiyaviy jarayonni talab etadi.

Mazkur jarayonda adabiyot muhim ma'naviy-ma'rifiy omil sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Adabiyot inson qalbiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan, uning ichki dunyosini boyitadigan kuchli vositadir. Badiiy asarlar orqali shaxs hayotiy voqelikni chuqurroq

anglaydi, insoniy munosabatlarning murakkab jihatlarini his etadi va ularga nisbatan o'z munosabatini shakllantiradi.

Asosiy qism

Ma'naviy salohiyat tushunchasi zamonaviy ijtimoiy-gumanitar fanlarda shaxs kamolotini tavsiflovchi muhim kategoriyalardan biri hisoblanadi. U insonning axloqiy qarashlari, estetik didi, dunyoqarashi, intellektual tafakkuri va ruhiy barqarorligini o'z ichiga olgan murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. Ma'naviy salohiyat shaxsning jamiyatdagi o'rnini belgilab beruvchi asosiy omillardan bo'lib, uning ijtimoiy faolligi, mas'uliyat hissi va fuqarolik pozitsiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Ilmiy adabiyotlarda ma'naviy salohiyat ko'pincha shaxsning ichki imkoniyatlari, axloqiy mezonlari va ma'naviy ehtiyojlari majmui sifatida talqin qilinadi.

Ma'naviy jihatdan yetuk inson nafaqat shaxsiy manfaatlarini, balki jamiyat manfaatlarini ham inobatga oladi. Shu bois yoshlarning ma'naviy salohiyatini oshirish jamiyat taraqqiyotining strategik vazifasi hisoblanadi. Yoshlar ma'naviy salohiyatining shakllanishi uzluksiz jarayon bo'lib, u oilaviy tarbiya, ta'lim tizimi, ijtimoiy muhit va madaniy omillar ta'sirida rivojlanadi. Aynan mana shu jarayonda adabiyot yetakchi ma'naviy-ta'sirchan vosita sifatida maydonga chiqadi.

Adabiyot inson ruhiyatiga bevosita ta'sir etuvchi kuchli estetik vositadir. Badiiy asar voqelikni obrazlar orqali aks ettiradi va o'quvchini hayotiy hodisalarga nisbatan chuqurroq fikrlashga undaydi. Yoshlar adabiy qahramonlar taqdiri orqali hayotiy tajribani bilvosita o'zlashtiradi, turli vaziyatlarda qanday qaror qabul qilish kerakligini anglay boshlaydi. Psixologik tadqiqotlarda badiiy adabiyot o'qish empatiya, ya'ni boshqalar his-tuyg'ularini anglash qobiliyatini rivojlantirishi qayd etiladi. Bu esa yoshlarning ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi, ularni mehr-oqibatli va bag'rikeng shaxs sifatida shakllantiradi. Adabiyot orqali yoshlar insoniy munosabatlarning murakkabligini tushunib yetadi. Shuningdek, adabiyot axloqiy baholash mexanizmini shakllantiradi. Yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik, halollik va xiyonat kabi tushunchalar badiiy tasvir orqali ongda mustahkamlanadi. Bu esa yoshlarning axloqiy tanlovlarida muhim rol o'ynaydi.

Mumtoz o'zbek adabiyoti asrlar davomida xalq ma'naviyatining asosiy tayanchlaridan biri bo'lib kelgan. Alisher Navoiy ijodi bu borada alohida ilmiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega. Uning asarlarida ilgari surilgan komil inson g'oyasi bugungi yoshlar tarbiyasi uchun ham muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Navoiy asarlarida ilmga intilish, axloqiy poklik, insonparvarlik va adolat masalalari yetakchi o'rin egallaydi. Bu g'oyalar yoshlarning ma'naviy ongini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mumtoz adabiyot yoshlarni sabr-toqatli, matonatli va maqsadga intiluvchan qilib tarbiyalaydi. Shuningdek, Bobur, Ogahiy, Mashrab kabi adiblar ijodida ham ma'naviy kamolot masalalari keng yoritilgan. Ularning asarlari yoshlarni hayotiy qiyinchiliklarga bardosh berishga, o'zligini saqlab qolishga o'rgatadi.

XX asr boshlarida vujudga kelgan jadid adabiyoti yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda yangi bosqichni boshlab berdi. Jadid adiblari adabiyotni jamiyatni isloh qilish, yoshlarni ma'rifatli qilish vositasi sifatida ko'rdilar. Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat asarlarida milliy uyg'onish, erkin fikrlash va ijtimoiy mas'uliyat masalalari yetakchi o'rinni

egallaydi. Jadid adabiyoti yoshlarni passivlikdan faollikka chorlaydi. Bu asarlarda yoshlar taqdiri, ularning jamiyatdagi o'rnini muammoli tarzda yoritiladi. Natijada o'quvchi o'z hayotiga tanqidiy nazar bilan qarashga o'rganadi. Zamonaviy adabiyot yoshlarning bugungi ehtiyojlari va muammolarini aks ettirishi bilan ahamiyatlidir. Unda shaxs va jamiyat munosabatlari, ma'naviy bo'shliq, axborot bosimi kabi masalalar yoritiladi. Bu esa yoshlarning zamon bilan hamnafas fikrlashiga yordam beradi.

Zamonaviy adabiy asarlar yoshlarni mustaqil qaror qabul qilishga, o'z hayotiy pozitsiyasini belgilashga undaydi. Shu orqali ularning ma'naviy salohiyati bosqichma-bosqich yuksalib boradi.

Kitobxonlik madaniyati yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Muntazam badiiy adabiyot o'qiydigan yoshlar turli zararli g'oyalarga berilmaydi, axborotni tanqidiy tahlil qilish qobiliyatiga ega bo'ladi. Kitob mutolaasi yoshlarning nutq boyligini oshiradi, tafakkur doirasini kengaytiradi va ularni ma'naviy jihatdan barqaror shaxs sifatida shakllantiradi.

Xulosa

Yoshlarning ma'naviy salohiyatini oshirish masalasi bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining eng muhim va ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki har qanday davlat va jamiyatning barqaror rivojlanishi, avvalo, yosh avlodning ma'naviy yetukligi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy mas'uliyatiga bevosita bog'liqdir. Globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan, axborot makoni keskin kengaygan hozirgi sharoitda yoshlar ongiga turli xil qarama-qarshi g'oyalar, yot qarashlar va ma'naviy tahdidlar kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Shunday murakkab davrda yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash, ularda sog'lom dunyoqarash va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur ilmiy tadqiqot doirasida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, adabiyot yoshlarning ma'naviy salohiyatini oshirishda eng samarali va ta'sirchan vositalardan biri hisoblanadi. Adabiyot shaxsning ichki dunyosiga, his-tuyg'ulariga va tafakkuriga bevosita ta'sir ko'rsatib, uning axloqiy fazilatlarini shakllantiradi.

Badiiy asarlar orqali yoshlar hayotiy voqelikni chuqurroq anglaydi, insoniy munosabatlarning murakkab jihatlarini his etadi va ularga nisbatan o'z munosabatini bildiradi. Bu jarayon yoshlarning ma'naviy kamolotida muhim o'rin egallaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ma'naviy salohiyat tushunchasi shaxsning axloqiy, estetik, intellektual va ruhiy rivojlanish darajasini o'zida mujassamlashtirgan murakkab tizimdir.

Bu tizimning shakllanishida adabiyot yetakchi ma'naviy-ma'rifiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Adabiyot orqali yoshlar yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik, halollik va vijdon kabi tushunchalarning mazmun-mohiyatini chuqur anglaydi. Natijada ularda axloqiy tanlov qilish qobiliyati shakllanadi. Mumtoz o'zbek adabiyoti yoshlar ma'naviy tarbiyasining mustahkam poydevori ekanligi ilmiy asosda isbotlandi. Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab kabi mutafakkir-adiblar ijodida ilgari surilgan komil inson g'oyasi bugungi yoshlar tarbiyasi uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ularning asarlarida insonparvarlik, ilmga intilish, adolat va ma'naviy poklik g'oyalari yetakchi o'rin egallaydi.

Ushbu g'oyalar yoshlarning ma'naviy ongini shakllantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Jadid adabiyoti yoshlar ma'naviy salohiyatini oshirishda yangi bosqichni boshlab bergani ham tadqiqot davomida aniqlandi.

Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat kabi adiblar ijodida milliy uyg'onish, erkin fikrlash va ijtimoiy mas'uliyat masalalari markaziy o'rinni egallaydi. Ushbu asarlar yoshlarni passivlikdan faollikka, befarqlikdan ongli munosabatga undaydi. Jadid adabiyoti yoshlarning jamiyat hayotidagi o'rnini anglashiga, fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy adabiyot ham yoshlarning ma'naviy ehtiyojlariga mos holda rivojlanib, ularning dunyoqarashini kengaytirishda muhim rol o'ynamoqda. Bugungi adabiy asarlarda jamiyatdagi ijtimoiy muammolar, shaxs va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar, ma'naviy bo'shliq va axborot bosimi kabi dolzarb masalalar yoritilmoqda.

Bu esa yoshlarni hayotga tanqidiy yondashishga, mustaqil qaror qabul qilishga va o'z hayotiy pozitsiyasini belgilashga o'rgatadi.

Tadqiqot jarayonida kitobxonlik madaniyatining yoshlar ma'naviy salohiyatini oshirishdagi ahamiyati alohida e'tirof etildi. Muntazam badiiy adabiyot o'qiydigan yoshlar axborotni tanqidiy tahlil qilish qobiliyatiga ega bo'lib, turli zararli g'oyalarga berilmaydi.

Kitob mutolaasi yoshlarning nutq madaniyatini rivojlantirib, tafakkur doirasini kengaytiradi va ularni ma'naviy jihatdan barqaror shaxs sifatida shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2011.
2. Navoiy A. Xamsa. — Toshkent: Fan, 2012.
3. Qodiriy A. O'tkan kunlar. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
4. Cho'lpon. Kecha va kunduz. — Toshkent: Sharq, 2018.
5. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2021.
7. Jo'rayev N. Ma'naviyat asoslari. — Toshkent: O'zbekiston, 2016.
8. Hasanov S. Adabiyot va ma'naviy tarbiya masalalari. — Toshkent: Fan, 2020.
9. Yo'ldoshev Q. Adabiyot va shaxs kamoloti. — Toshkent: Akademnashr, 2017.
10. Fitrat A. Tanlangan asarlar. — Toshkent: Ma'naviyat, 2015.
11. Abdug'afurov A. O'zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 2014.